

INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE I TREĆA ŽIVOTNA DOB

Sanja Crnković, Anamarija Budiselić Bistrović i Ivan Pogarčić
Veleučilište u Rijeci, Hrvatska

Sažetak - Promicanje cjeloživotnog učenja zahtijeva razvoj sasvim nove vizije i organizacije učenja u budućnosti koja uključuje različite skupine ljudi, obrazovne ustanove i radna mjesta. Učenje ima ključnu ulogu u starenju društva jer povezuje izazove i mogućnosti, a stariji ljudi mogu produbiti baze znanja i dati svoj doprinos razvoju informacijskog društva međugeneracijskom razmjenom iskustava, vještina i kompetencija. Informacijsko-komunikacijske tehnologije (ICT) imaju važnu ulogu u razvijanju različitih oblika edukacije za starije osobe i njihovo uključivanje u društvo znanja jer omogućuje individualno učenje, pristup informacijama i uslugama što osobito dolazi do značaja kod osoba s invaliditetom. Međutim, to može dovesti do novih prepreka, ovisno o alatima i pristupima koji se koriste. Sadašnji ICT alati često nisu pristupačni i stoga se osobita pažnja treba posvetiti starijim osobama s fizičkim ograničenjima, invaliditetom i vrlo malim iskustvom s ICT sučeljem jer ih takve teškoće mogu spriječiti i demotivirati u efektivnom savladavanju ICT vještina.

Ključne riječi: ICT, cjeloživotno učenje, treća životna dob, motivacija, prepreke

Uvod

Svijet proživljava veliku demografsku transformaciju - starenje stanovništva u gotovo svim razvijenim i zemljama u razvoju. Rastuća prisutnost starijih ljudi u društvu povećava svjesnost ljudi da žive u više generacijskim društvima. U svim državama članicama Europske unije vidljiv je trend smanjenja nataliteta i neke projekcije predviđaju da će se do 2050. godine stanovništvo starije od 65 godina povećati 75%, dok će radno sposobno stanovništvo zabilježiti pad od 11% što bi značilo da će na jednu stariju biti dvije radno sposobne osobe. Kvalitetno starenje u informacijskom društvu temelji se na cjeloživotnom učenju i aktivnostima nakon odlaska u mirovinu.

Poboljšanje kvalitete života starijih osoba obuhvaća njihove društvene odnose, okruženje, različite vrste potreba za učenjem te njihovu sposobnost ostvarivanja praktičnih zadataka. Premda se učenje može promatrati i kao poboljšanje socijalne

povezanosti, u pristupu učenju važno je sagledati postojeće osobne prepreke, vještine, sposobnosti i motivaciju starijih ljudi što je ključno za sadržaj i uvjete njihove edukacije. Uključivanje starijih osoba u učenje daje i drugima priliku da uče od njih.

Informacijsko društvo omogućuje starijim osobama, kada i gdje oni to žele, da kao aktivni građani iskorištavanjem punog potencijala ICT usluga i proizvoda u potpunosti razvijaju gospodarstvo i društvo u cjelini.

Starenje društva i uloga učenja

Učenje ima ključnu ulogu u starenju društva jer povezuje izazove i mogućnosti. Stariji ljudi mogu produbiti baze znanja i dati svoj doprinos razvoju informacijskog društva međugeneracijskom razmjenom iskustava, vještina i kompetencija. Pragmatični ciljevi i potrebe cjeloživotnog učenja predstavljaju višu razinu stručne kompetencije te razvoja demokratskog i inkluzivnog društva koje zadovoljava potrebe pojedinaca¹. U digitaliziranom društvu, gdje se neprestano razvijaju novi digitalni programi i tehnologije neprestano razvijaju, učenje je važno tijekom cijelog života². Učenje se mijenja i postaje manje samostalan, a više interaktivan i timski rad. Edukacija starijih osoba odnosi se i na sveukupni razvoj uloge učenja u informacijskom društvu. ICT edukacija obuhvaća formalno, neformalno i samostalno učenje u interakciji s drugim ljudima. Formalno i neformalno učenje putem informacijsko-komunikacijskih tehnologija postaje nova dimenzija učenja osobito kod starijih osoba³. Iz navedenog proizlazi potreba osiguranja efikasnog obrazovanja i obuke koja je dizajnirana da odgovara potrebama učenika.

Dok se učenje može promatrati kao odgovor na probleme starijih osoba, ono znači i međugeneracijsku razmjenu iskustava i znanja.

Povećani životni vijek i poboljšano zdravlje starijih osoba ustvari je imovina koju društvo treba naučiti koristiti. Učenje može obogatiti kvalitetu života starijih osoba jer imaju vrijedno i duboko znanje kojim mogu obogatiti i povećati razumijevanje među generacijama.

Potrebe i motivacija za učenjem kod starijih osoba

Kod starijih ljudi motivacija za učenjem uvelike ovisi o tome koliko će korisni biti rezultati učenja, ali ovisi i o tome što oni misle o svojoj sposobnosti postizanja tog rezultata. Za razliku od mladih učenika koji slijede specifičnije nastavne programe u formalnom obrazovanju, stariji učenici slobodno odlučuju ako i što žele naučiti. Iz tog razloga je proučavanje potreba i motivacije starijih ljudi za učenjem od najvećeg značaja pri razvoju takvih obrazovnih projekata.

¹ Aspin, D., Chapman, J. i Collard, J. (2000) *Lifelong Learning in Australia* in Leicester M. and Field J. *Learning Across the Lifespan*. London: Falmer Press

² http://ec.europa.eu/ict_psp

³ <http://www.lifelonglearning.co.uk/>

Na primjer, najstariji od svih starijih dobnih skupina najviše su zainteresirani za pitanja vezana uz njihovu osobnu dobrobit, zdravlje i sigurnost. Nešto mlađi su zainteresirani za učenje stranih jezika i druge „novotarije“. ICT može biti zanimljiv kao važan dio učenja jer osigurava sredstva za neke nove aktivnosti kao što su npr. komuniciranje s obitelji ili sredstvo za rad i međusobnu povezanost s drugim ljudima u zajednici.

Osim specifičnih potreba za učenjem koje će stariji ljudi sami spoznati, postoje i druge potrebe učenja koje oni možda ne znaju, ali su važne s gledišta društva kao što su podaci o uslugama koje bi mogle poboljšati njihovu samostalnost i kvalitetu života.

Učenje praktičnih zadataka važno je za starije osobe, koji se često mogu naći u novim situacijama (npr. nakon smrti bračnog partnera), kako upravljati novcem, kako je organiziran prijevoz invalidnih osoba, kako se brinuti za svoju sigurnost i tako dalje.

Poboljšanje općih uvjeta života, dobro fizičko i mentalno zdravlje starijih ljudi, preduvjet su kontinuiranom učenju⁴. Učenje potreba vezanih uz svakodnevne aktivnosti najviše interesiraju najstarije dobne grupe, dok se interesi mlađih (50 – 64 godina) često odnose na organiziranje putovanja, odmor, slobodno vrijeme i različite aktivnosti.

Čin učenja za starije ljude često može biti cilj sam po sebi jer ga vide kao način da ostanu aktivni i da izbjegnu izoliranost. Takav angažman pridonosi boljem zdravlju, zadovoljstvu životom i dugovječnosti. U fazi života nakon umirovljenja starijim ljudima se pruža prilika da konačno studiraju ono što ih zanima, što možda nisu mogli ostvariti dok su bili mlađi. Učenje i aktivnosti resocijalizira starije ljude koji žele u učenju koristiti svoje vještine i dijeliti svoje znanje s drugima. Iako postoje mnogi pozitivni aspekti cjeloživotnog učenja u najvažnije se mogu ubrojiti tri glavne prednosti: zdravlje tijela, uma i duha⁵.

Prepreke pri učenju kod starijih osoba

Postoje različite osobne prepreke koje utječu na starije ljude pri učenju, te odražavaju raznolikost starijih ljudi. Različiti ljudi imaju različite vrste prepreka i važno je uzeti u obzir više vrsta učenika te nastojati identificirati najvažnije potrebe i prepreke tih ciljanih skupina.

Jedna od posljedica starenja je sve veći broj problema s fizičkim zdravljem. Fizičko ograničenje sluha, vida i motorike može uzrokovati probleme kod pristupa učenju i resursa koji sudjeluju u učenju. Osim toga, kognitivne sposobnosti, kao što su radna memorija, rasuđivanje i brzina obrade informacija opada s dobi, što usporava učenje. Međutim, kognitivne sposobnosti su individualne i obuka se može prilagoditi specifičnim aktivnostima i fokusiranim pristupom⁶.

Osim zdravstvenih pitanja, osobne prepreke se odnose i na prethodno obrazovanje. Spol i prethodno obrazovanje također utječu na aktivnost prilikom učenja. Važnost

⁴ Trentin, G. (2004) E-learning and the third age, Journal of Computer Assisted Learning 20 (1), 21-30 doi:10.1111/j.1365-2729.2004.00061.x

⁵ Nordstrom, N. i Merz, J. (2006) Learning Later, Living Greater, ISBN 13 978-1-59181-047-6 Boulder: Sentient Publications, USA

⁶ <http://www.public.mzos.hr>

prethodnog stupnja obrazovanja odražava se u činjenici da vještine samoobrazovanja bolje usvajaju visokoobrazovani i to zbog njihove samouvjerenosti da su sposobni naučiti.

Nedostatak vjerovanja u vlastite sposobnosti jedna je od prepreka gdje se učenje odvija uz nove alate koje stariji učenici ne poznaju i zahtijevaju dodatni napor pri učenju.

Jedna od glavnih prepreka za učenje može biti i nedostatak motivacije. Formalno obrazovanje se često dizajnira samo za mlađe ljude. Stariji ljudi najčešće trebaju naučiti kako nešto praktično učiniti ili saznati informacije koje se odnose na njihove potrebe u svakodnevnom životu.

Na smanjenje motivacije može utjecati i prevelika udaljenost obrazovne ustanove od njihovog doma i u tom smislu fizičku lokaciju, laku dohvatljivost i relevantan sadržaj treba dovesti u neposrednu blizinu starijih osoba.

Financiranje se često spominje kao prepreka učenju kod starijih ljudi zbog malih mirovina od kojih ne mogu priuštiti plaćanje tečajeva, kupnju resursa i alata. Proračunska financijska sredstva često su ograničena na prekvalifikacije nezaposlenih i starijih radno sposobnih ljudi i stoga su sredstva za financiranje obrazovanja osoba treće dobi često nedostatna.

ICT i obrazovanje starijih osoba

Učinkovito korištenje ICT-a, uz razvijenu komunikacijsku infrastrukturu, omogućuje cjeloživotno učenje svima, bez obzira na starosnu dob⁷ jer osigurava načine širenja znanja te povećava sposobnosti rješavanja praktičnih zadataka. Osim navedenog, tehnologija umrežavanja pruža nove oblike socijalne i međusobne povezanosti s drugim ljudima.

Kao što je ranije spomenuto, stariji ljudi najčešće nisu zainteresirani za učenje tehnika u vlastitu korist i zato trebaju postojati različiti tipovi edukacije koji se odnose na aspekte interesa starijih ljudi i njihovoj potrebi za ICT-om u svim područjima života. ICT svojim različitim oblicima (internet, računala, mobiteli) omogućuju nove načine pristupa učenju i organizaciji tečajeva jer kompenziraju invaliditet i osiguravaju fleksibilan model učenja. Dijeljenje znanja (npr. suradničke enciklopedije, putovanja, kuhanje, lokalna povijest) može okupiti ljude i zajedno stvoriti, koristiti i unaprijediti resurse s drugima u online zajednici. Sve to pruža mogućnost starijim ljudima da djeluju i kao učenici i kao nastavnici u područjima njihovih interesa, a na takav se način formira mreža drugih, starijih i mlađih, ljudi sa sličnim interesima.

⁷ A Memorandum on Lifelog learning, Commission Staffworking Paper, Brussels, 30.10.2000, SEC(2000) 1832

Korisni razlozi korištenja ICT u starijoj dobi

Zdravlje i dom

- ICT pruža nove informacije (npr. o lijekovima)
- naučiti koristiti internet bankarstvo, online trgovinu, usluge putovanja
- naučiti koristiti detektore pada, digitalnu televiziju, mobilni telefon, medicinski podsjetnik
- naučiti koristiti internet radi pronalaženja informacija i izvora
- ICT igre pamćenja za trening uma kombiniranjem učenja i zabave
- naučiti koristiti ICT resurse učenja i aplikacije za osobni razvoj

Zajednica

- ICT pruža informacije o najnovijim aktivnostima zajednice
- ICT pruža mogućnost pronalaženja ljudi sličnih interesa
- naučiti uspostaviti besplatni video razgovor s unucima koji žive daleko
- naučiti dijeliti znanje upotrebom ICT-a
- učenje potpomognuto ICT-om u centrima zajednice (u međugeneracijskim grupama)
- naučiti sudjelovati u učenju na daljinu čak i u cilju postizanja sveučilišne diplome

Važno je imati na umu da učenje potpomognuto ICT-om ne mora značiti samo rad na računalu. To bi bilo vrlo nepopularno kod onih starijih osoba kojima je interakcija licem u lice važan motivator za sudjelovanje u tečajevima. ICT alati se mogu koristiti na mjestima gdje se ljudi okupljaju zbog učenja i socijalne interakcije u nekom prostoru.

Izazovi ICT učenja

Sadašnja generacija starijih ljudi ne koristi često ICT alate, a posebice osobna računala. U mnogim zemljama već je uloženi napor za organiziranje i pružanje ICT tečajeva pismenosti za starije osobe te je u mnogim bibliotekama i društvenim centrima omogućen pristup računalima. Međutim, treba napomenuti da prilikom korištenja ICT za potrebe učenja treba uvoditi nove izvore informacije, obrazovne resurse i alate, u cilju komunikacije sa starijim ljudima. ICT alati i korisničko sučelje često su nepristupačni starijim osobama što otežava učenje⁸. Ovdje se mogu svrstati zbunjujući zasloni s mnogo elemenata, komplicirani aplikacijski izbornici koji su najčešće na stranom jeziku, tekst nečitljiv za osobe slabijeg vida te poteškoće na koje nailaze starije osobe vezano za preciznost ruku. Sve to može otežavati korištenje ICT-a jer starije osobe jednostavno predugo traže alat umjesto da se koncentriraju na njegovo korištenje.

U osmišljavanju pristupa učenju za starije osobe, pozornost treba posvetiti potrebama za tradicionalnom osobnom komunikacijom, npr. kod organiziranja sastanka licem u lice između učenika i tutora. Ne žele sve starije osobe, ili nisu u stanju, koristiti ICT za obrazovanje te ih se ne može i ne smije prisiljavati da to čine.

⁸ <http://www.elearningpapers.eu>

Razvoj ICT alata za rješavanje potreba starijih osoba

Postoji nedostatak istraživanja o ekonomskom potencijalu ICT alata za učenje, fokusiranih na starije ljude. Starije osobe bi lakše koristile sučelja koja su jednostavna i intuitivna kao što su zasloni računala osjetljivi na dodir (*touch screen*), koji bi zamijenili karakterističnu tipkovnicu te korištenje računala govornim naredbama za osobe slabijeg vida.

Računalo u kombinaciji sa televizijskim korisničkim sučeljem predstavlja još jedan primjer kako bi se mogla poboljšati ICT usluga među starijim ljudima. Nedostatak ICT vještina veliki je izazov za razvoj učenja kod starijih ljudi i iz tog razloga treba razviti modele koji će proučavati i slijediti potrebe starijih ljudi u budućnosti.

Razvijanjem ICT platforme u lokalnim zajednicama i informiranjem o obrazovnim resursima i ponudama može se podupirati samostalni život starijih osoba i podizati njihov interes za daljnjim učenjem.

Međugeneracijsko učenje je važan aspekt društva. Interakcija među generacijama pruža dvosmjernu razmjenu znanja. Mentorstvo starijih pruža mogućnost dijeljenja svojeg znanja sa mlađim radnicima prije umirovljenja. Stariji ljudi također imaju puno znanja o kulturnoj baštini i povijesti koji bi se mogao podijeliti s mlađim osobama kroz suradnju u kreiranju novih resursa baziranih na ICT-u.

Sve u svemu, istraživanja trebaju biti usmjerena na načine kako koristiti znanje starijih ljudi koji bi mogli podučavati jedni druge ali i mlađe generacije.

Zaključak

Učenje se može promatrati kao bitan element u starenju društva kako za starije osobe tako i za sve ljude koji su povezani s njima. Sadržaji i metode učenja se ubrzano mijenjaju posljednjih nekoliko godina, a ICT je postao temelj cjeloživotnog učenja.

Pored alata, modeli za organizirano učenje te sredstvo za samostalno pretraživanje informacija trebaju biti razvijeni u cilju podrške različitih tipova starijih ljudi. Formalno i neformalno učenje putem ICT-a postaje nova dimenzija učenja osobito kod starijih osoba. Uključivanje starijih osoba u učenje daje i drugima priliku da uče od njih.

Iz navedenog proizlazi potreba za poboljšanjem istraživačkih i razvojnih alata koji zadovoljavaju različite potrebe starijih ljudi koji bi i sami trebali biti uključeni u takav projekt kao korisnici, stručnjaci i savjetnici, odnosno imali bi ulogu i učenika i mentora. Promicanje informiranosti ljudi, koju podržava umrežena lokalna zajednica, trebala bi omogućiti učenje i izvan organizirane edukacijske ustanove interaktivnom razmjenom znanja među generacijama.

Umrežavanje lokalne zajednice pruža dodatne resurse i povezanost s onima koji žele dijeliti svoja iskustva ili promovirati prilike za učenje i njegove koristi. Ljudi koji sudjeluju u cjeloživotnom učenju često su visokoobrazovani i više su nego svjesni mogućnosti razvoja u cilju poticanja starijih ljudi da sudjeluju u informacijskom društvu.

Literatura

1. Aspin, D., Chapman, J., Collard, J.: Lifelong Learning in Australian in Leicester M. and Field J. Learning Across the Lifespan. London: Falmer Press, 2000.
2. Nordstrom, N., Martz, J.: Learning Later, Living Greater, Boulder: Sentient Publications, USA, 2006.
3. A Memorandum on Lifelog learning, Commission Staffworking Paper, Brussels, 30.10.2000, SEC 1832, 2002
4. Trentin, G.: E-learning and the third age, Journal of Computer Assisted Learning 20(1), 21-30, doi:10.1111/j.1365-2729.2004.00061.x, 2004
http://ec.europa.eu/ict_psp
<http://www.elearningpapers.eu>
<http://www.lifelonglearning.co.uk/>
<http://www.public.mzos.hr>

THE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY (ICT) AND SENIOR CITIZENS

Sanja Crnković, Anamarija Budiselić Bistrović and Ivan Pogarčić

***Summary** - Promotion of the Lifelong Learning Education requires a development of a completely new vision and organisation of learning in future, as it includes different groups of people, educational institutions and work places. Learning has a key role in aging of the society since it bounds challenges with the opportunities, while the elderly can deepen bases of knowledge and contribute to the development of the information society by intergenerational exchange of experiences, skills and competencies. Information-communication technologies (ICT) have important role in developing different forms of education for the elderly and their inclusion into the society of knowledge, as they ensure individual learning, approach to information and services, especially important for disabled persons. However, all this could lead to new obstacles, depending on the used tools and approaches. The current ICT tools are usually not available so the attention should be given to the elderly with physical restraints, disabilities and poor experience with the ICT interface. The abovementioned difficulties can prevent the elderly respectively discourage them to effectively adopt the ICT skills.*

Key words: *ICT, lifelong learning, third age, motivation, obstacles*